

Ольга БУТОВА

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії і маркетингу,
Луганський національний аграрний університет

Алла ЩЕГЛОВА

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії і маркетингу,
Луганський національний аграрний університет

РОЛЬ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ АПК У ПРОЦЕСІ ІНВЕСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

На підставі аналізу проведення економічних реформ в аграрному секторі та аналізу цінових умов функціонування аграрних підприємств обґрунтовано провідну роль цінового механізму АПК у процесі інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств і розроблено низку заходів щодо вдосконалення останнього як фактора формування системи інвестування цих підприємств.

Ключові слова: аграрне підприємство, інвестування, інноваційний розвиток, ціновий механізм.

В умовах наростання процесів глобалізації становище країни у світовому господарстві визначається конкурентоспроможністю підприємств і виробленої продукції, тому проблеми активізації інноваційної модернізації економіки і стимулювання розвитку ефективної системи інвестування інновацій є на сьогодні одними з основних в економічній теорії. Відповідно, ефективне функціонування аграрних підприємств України прямо залежить від рівня інвестування їх інноваційного розвитку. Здійснювати ж інвестиційну діяльність взагалі та інноваційного спрямування зокрема можливо в аграрній сфері на сучасному етапі здебільшого за рахунок власних коштів і, насамперед, прибутку, який залежить насамперед від ціни реалізації продукції. Таким чином, проблеми вдосконалення цінового механізму в АПК набувають виняткового значення в процесі інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Проведені дослідження передбачають розвиток наявних наукових положень у сфері формування ефективного цінового механізму АПК як умови формування дієвої системи інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств. Ці засади викладені в доробку багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження зазначених проблем належить таким відомим науковцям, як М. В. Зубець, Ю. Ф. Мельник, В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук, В. П. Ситник, О. М. Шпичак та ін.

Мета статті – обґрунтувати провідну роль цінового механізму АПК у процесі інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств і розробити низку заходів щодо вдосконалення цінового механізму АПК як фактора формування системи інвестування цих підприємств.

Проведений нами аналіз стану аграрних підприємств загалом по Україні та в Луганській області зокрема підтвердив, що більшість підприємств або малорентабельні, або цілком збиткові. Аграрні підприємства функціонують у несприятливих цінових умовах, що виявляється через міжгалузеві диспропорції та ціновий диспаритет. Цінова кон'юнктура на ринках

сільськогосподарської продукції характеризується коливаннями їх рівня, що спричиняє нестабільність доходів сільськогосподарських товаровиробників, яка, у свою чергу, негативно впливає на забезпечення стійкої економіки сільськогосподарських підприємств.

Фінансовий ринок щодо аграріїв характеризується загрозами високого рівня тінізації, постійним дефіцитом обігових коштів, нерозвиненістю системи гарантій при отриманні кредитів та інвестицій, відсутністю умов для страхування сільськогосподарських ризиків, недосконалістю бюджетної, податкової, інвестиційної та інноваційної політики, відсутністю необхідної інфраструктури для повноцінного фінансового забезпечення аграрного сектора.

Для стабільного розвитку аграрних підприємств велике значення має ціновий паритет і еквівалентність. Як зазначає П. Т. Саблук, лише за умови законодавчого забезпечення еквівалентності обміну між I, II і III сферами АПК сільське господарство має можливість якщо не зрівнятися, то хоча б наблизитися до інших сфер економіки за нормою прибутковості виробництва, продуктивності, оплати праці та інших складових [9, с. 59].

Еквівалентність обміну в АПК може досягатися, перш за все, шляхом формування загальної методики ціноутворення, а також спрямування бюджетних коштів на підтримку діяльності аграрних підприємств з охорони земель, меліорації, селекційно-насіннової та селекційно-плеємної справи, будівництва об'єктів соціального та культурного призначення, придбання матеріально-технічних засобів тощо.

Саблук П. Т. зазначає, що в умовах адміністративно-командної системи управління народним господарством ціноутворення базувалося на концепції усередненої вартості, згідно з якою відповідні органи державної влади розробляли оптимальні рівні рентабельності за основними видами продукції. Ці рівні залежали від запланованих темпів зростання виробництва продукції та враховувалися при встановленні цін практично за всіма видами продукції на відповідну п'ятирічку. Таким

чином, через рівні рентабельності в той час забезпечувалась еквівалентність обміну між сільським господарством та сферами, які його обслуговують. Саблук П. Т. також зазначає, що такий підхід майже постійно доповнювався списанням задованих державних кредитів і різних видів заборгованості, а також прямими дотаціями. Слід вказати, що ця система ціноутворення мала затратний характер і не забезпечувала необхідного зростання продуктивності праці і тому була відмінена [8, с. 119-120].

Однак аналіз проведення економічних реформ в аграрному секторі України і Луганської області показав, що у країні не було створене відповідне економічне середовище, властиве перехідному періоду до ринку. Не була забезпечена вкрай необхідна система еквівалентного обміну між сільським господарством і галузями, що його обслуговують. Не зробивши всього цього, в Україні ввели вільні ціни. За цих умов сільське господарство як найбільш демонополізована галузь опинилося затиснутим між монополізованими I і III сферами АПК.

У зв'язку із цим ціни на основні види матеріальних ресурсів, які споживалися аграрними підприємствами, досягли небувало високого рівня порівняно з цінами на сільськогосподарську продукцію. І, відповідно, сільське господарство різко скоротило споживання матеріально-технічних ресурсів. Дефіцит останніх призвів до надмірної експлуатації факторів виробництва, а саме - землі і праці, що в ринкових умовах зробило аграрну галузь інвестиційно непривабливою. Вважаємо, що такої ситуації можна було б уникнути, якби держава гарантувала компенсацію подорожчання матеріально-технічних засобів.

Що стосується сьогодення, зазначимо, здавалося б на перший погляд, сучасні позитивні тенденції в розвитку цінової ситуації, наприклад, на ринку тваринницької продукції сільськогосподарських підприємств Луганської області. Так у 2011 р. на цьому ринку за місяць у середньому реалізовувалося продукції на 11,1 млн. грн., тоді як у 2010 р. - на 7 млн. грн., у 2009 р. - на 6,4 млн. грн., у 2008 р. - на 5,1 млн. грн. У 2011 р. також діяли сприятливі ціни на ринку молочного скотарства. Зокрема ціни, які в середньому склалися на молоко, продане сільськогосподарськими підприємствами Луганської області переробним підприємствам, становлять 316,71 грн. за 1 ц, тобто 3,2 грн. за 1 л, що на 18,5% вище, ніж у Польщі, де закупівельна ціна 1 л молока складає у перерахунку 2,7 грн., і на 10,3% вище, ніж у Німеччині та Франції, де закупівельна ціна 1 л молока становить у перерахунку 2,9 грн. Зазначимо, що витрати на виробництво молока в господарствах Луганської області у 3-4 рази нижче середньоєвропейських, що повинно сприяти підвищенню рентабельності галузі молочного скотарства у регіоні. Слід зауважити, що на стабілізацію регіонального ринку молока спрямована політика підтримки сільськогосподарського товаровиробника за рахунок коштів обласного бюджету в межах регіональних програм. Однак рентабельність продажів молока і молочних продуктів сільськогосподарських підприємств Луганської області у 2011 р. порівняно з 2010 р. значно скоротилась: із 14,5% до 9,1%. Ця негативна тенденція пов'язана із зростанням собівартості молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах області у 2011 р. до рівня 290,2 грн. за 1 ц продукції. У 2010 р. цей показник складав 235,2 грн. за 1 ц продукції. Зазначена

тенденція має суто регіональний характер. Загалом по Україні рентабельність продажів молока сільськогосподарських підприємств у 2011 р. і у 2010 р. мали відповідні значення: 18,5% і 17,9%; собівартість 1 ц продукції у 2011 р. склала 264,3 грн. (на 25,9 грн. менше, ніж у Луганській області) при майже таких, як і в Луганській області, цінах реалізації (313,12 грн. за 1 ц продукції).

Вкажемо також на невтішні результати тваринницького виробництва у 2011 р. в сільськогосподарських підприємствах Луганської області, де спостерігається найбільш швидкий обіг капіталу: у свинарстві та птахівництві. Поголов'я свиней за рік у господарствах області скоротилося на 12,9%; так само як і птиці (на 5,5%). Слід зазначити лише зростання у 2011 р. обсягів виробництва яєць на 8,2% порівняно з 2010 р. (із 716,5 до 775,3 млн. шт.).

В умовах посилення диспаритету цін, коли відсутня комплексна державна програма розвитку аграрного ринку і уряд у ручному режимі регулює ціни на продовольчу продукцію, не забезпечується належна ефективність ведення виробництва в галузі сільського господарства. Для здійснення розширеного відтворення рівень рентабельності повинен складати 40-60%. Дані ж таблиці 1 засвідчують неналежний його рівень у сільськогосподарських підприємств Луганської області за період 1998-2010 рр.

У 2011 р. показники результатів від господарської діяльності в сільськогосподарських підприємствах області були значно кращі, ніж у попередні роки. Так чистий прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг склав 379,2 млн. грн., рівень рентабельності - 25%. Але і такі значно вищі показники все ж таки констатують достатньо низьку віддачу від вкладених у сільське господарство коштів.

Для з'ясування причин такого стану господарських справ в аграрній сфері, як у Луганській області, та і в Україні загалом нами було проаналізовано динаміку структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції сільгоспідприємствами України в 1990-2011 рр., а також було проведено порівняння структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції підприємствами Луганської області й по Україні у 2011 р. У ході дослідження було зроблено висновок, що істотні зміни у структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції сільгоспідприємствами України у 1990-2011 р. відбулися насамперед за статтями «Витрати на оплату праці» й «Матеріальні витрати». Частка витрат на оплату праці істотно скоротилась (на 24,5%), а частка матеріальних витрат, навпаки, зросла на 21,8%. Зростання матеріальних витрат, на нашу думку, обумовлене диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію, споживану сільським господарством, і, як свідчать дані проведеного нами аналізу, практично ніяк не поліпшився стан матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств у досліджуваному періоді.

Структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції сільгоспідприємствами Луганської області у 2011 р. відповідає їх структурі загалом по Україні. Навіть по Луганській області питома вага заробітної плати менша, ніж по Україні на 0,7%, а питома вага матеріальних витрат - більша на 0,1%.

Таблиця 1. Оцінка динаміки результатів від господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Луганської області, 1998-2010 рр.*

Роки	Кількість підприємств	Питома вага збиткових підприємств,%	Прибуткові		Збиткові		Загальний результат, тис. грн.	Рентабельність, %
			кількість	прибуток, тис. грн.	кількість	збиток, тис. грн.		
1998	364	92	28	3101,0	336	174827,0	-171726,0	-36,5
1999	373	87	48	4217,0	325	112327,0	-108110,0	-25,5
2000	404	44	228	77729,0	176	68780,0	8949,0	2,5
2001	396	36	254	61200,0	142	32096,0	29104,0	6,8
2002	401	30	281	47200,0	120	20000,0	27200,0	6,1
2003	407	32	277	120600,0	130	52200,0	68400,0	7,5
2004	375	27	274	147400,0	101	44600,0	102800,0	14,0
2005	340	30	240	116600,0	100	44800,0	71800,0	9,6
2006	311	19	253	77328,0	58	60418,0	16910,0	6,3
2007	294	26	215	300166,1	77	26700,0	273466,1	32,4
2008	334	34	219	186528,0	113	84452,5	102075,5	7,3
2009	340	35	220	206890,4	120	197106,0	9784,4	0,6
2010	344	23	284	362308,7	59	150890,0	211418,7	10,7

* Укладено автором за даними [4], [6].

На основі проведеного аналізу цінових умов функціонування аграрних підприємств ми дійшли висновку, що з метою формування дієвої системи інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств України необхідно вдосконалювати процес формування цін на сільськогосподарську продукцію. Методологічною основою процесу вдосконалення ціноутворення в АПК повинна бути модель еквівалентної ціни, розроблена академіком НААН України П. Т. Саблуком та сформульована з урахуванням вартості землі в складі виробничих фондів. Цей процес повинен відбуватися у напрямках: забезпечення еквівалентності обміну на ринку (паритету цін) та вирішення проблеми зростання цін на сільськогосподарську продукцію.

Для усунення диспаритету цін в АПК необхідно в практиці господарювання аграрних підприємств в якості показника оцінки ефективності виробничої діяльності використовувати економічний закон середнього прибутку на вкладений капітал. Саме за таким принципом повинні формуватися еквівалентні ціни на сільськогосподарську продукцію. Вони повинні містити нормативну собівартість і прибуток на вкладений капітал. А також потрібно розробити низку заходів, спрямованих на демонополізацію I і III сфер АПК та на розвиток інфраструктури сільського господарства, наприклад, системи обслуговуючих кооперативів. Якщо впродовж року спостерігається значна інфляція, то необхідно проводити індексацію цін підтримки й еквівалентних цін до рівня інфляційного збільшення сукупних витрат виробництва. Необхідно більш повно задіяти регулюючу функцію ціни із забезпечення ринкової рівноваги попиту і пропозиції. Для стабілізації продовольчих фондів і цін реалізації потрібно використовувати товарно-кредитні корпорації, в яких будуть необхідні запаси сільськогосподарської продукції, матеріально-технічних ресурсів і засобів, продовольчих товарів і т. ін. Для підтримки еквівалентних відносин в АПК між аграрними і переробними підприємствами повинні створюватися погоджувальні комісії за цінами і доходами.

В умовах диспаритету цін сільське господарство не може конкурувати із промисловістю, тому має бути державна підтримка цієї галузі, що підтверджує практика господарювання в розвинених країнах світу. Ми вважаємо, що потрібна зміна підходів до використання бюджетних коштів. Вони повинні освоюватись у межах державних цільових програм, які враховують інноваційний розвиток сільського господарства. Не можна не зауважити, що держава надає пільги у вигляді нульової ставки податку на додану вартість. Але цей блок ціноутворюючих факторів використовується вкрай неефективно, відсутня цілісна концепція його використання державою як потужного інструменту цінового регулювання. Є лише фрагментарні приклади їх вдалого застосування.

Вважаємо, що всі суми митних платежів, пов'язані з імпортом, повинні переводитись у спеціальний фонд підтримки аграріїв. Необхідно використовувати і пільгові кредити комерційних банків. Однак кредитування села має здійснюватися на основі спеціальної кредитної лінії під 1/3 облікової ставки НБУ. Кредитна політика може застосовуватися і для стимулювання зростання обсягів товарної продукції. Мова йде про кредитування під майбутній урожай на умовах ф'ючерсних контрактів, укладених на договірній основі за договірною ціною. Необхідно особливу увагу звернути на таку форму кредитування, як товарний кредит, який надає істотну підтримку селу у проведенні сезонних робіт.

В аграрних підприємствах виникають проблеми не тільки з нестачею коштів у процесі виробництва. У процесі реалізації продукції постає проблема збуту: важко реалізувати продукцію, зважаючи на її неконкурентоспроможність, високу собівартість, низьку якість, відсутність професійного маркетингового супроводу на ринку, низький платоспроможний попит населення. На нашу думку, для подолання цих труднощів на рівні регіонів необхідно: визначити обсяг регіональних закупівель по кожному району і господарству; укладати договори закупівель на строк 3-5 років із зазначенням гарантованої ціни, із

застосування системи авансування до 50% під посівні і до 50% - із надходженням продукції; для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції ввести дотації на експортну продукцію; створити регіональний інтервенційний фонд; створити регіональну мережу споживчої кооперації; створити інвестиційне середовище регулювання за рахунок засобів місцевого і регіонального бюджету, а також за рахунок залучення коштів лізингових компаній та інших комерційних структур до фінансування села.

Вважаємо, що перераховані заходи виступають і основними напрямками забезпечення паритету цін.

Таким чином, удосконалення цінового механізму, на нашу думку, лежить, насамперед, у площині забезпечення еквівалентності обміну на ринку. Для цього потрібно розробляти прогресивні вартісні нормативи: собівартості, рентабельності та ін., що дозволить побудувати противитратні ціни. Безумовно, для цього необхідно використовувати інноваційні технології, упроваджувати новітню техніку, що обернеться підвищенням продуктивності праці й, відповідно, – збільшенням обсягів виробництва, поліпшенням якості виробленої продукції.

Список літератури

1. *Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) [Текст] / М. В. Присяжнюк, М. В. Зубець, П. Т. Саблук та ін.; за ред. М. В. Присяжнюк, М. В. Зубець, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.*
2. *Саблук, П. Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання [Текст] / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 3–10.*
3. *Состояние, проблемы и перспективы развития АПК Украины на период до 2020 года [Текст] : учебно-методическое пособие: вопросы теории и практики / [Ткаченко В. Г., Богачев В. И., Катеринец С. Л. и др.]. – Луганск : ЛНАУ, 2012. – 37 с.*
4. *Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 рік [Текст] : статистичний бюлетень / Держ. ком. статистики України; [відповідальний за випуск Прокопенко О. М.]. – Київ, 2011. – 88 с.*
5. *Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік [Текст] : статистичний бюлетень / Держ. ком. статистики України; [відповідальний за випуск Прокопенко О. М.]. – Київ, 2012. – 88 с.*
6. *Статистичний щорічник Луганської області за 2009 рік [Електронний ресурс] : за даними Головного управління статистики у Луганській області 2009 р. / Держ. ком. статистики України; ред. С. Г. Пілієв. – Луганськ, 2009. – 1 електрон, опт. диск (CD-ROM): кольор. ; 12 см. – (Стат. щоріч., 2009). – Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM ; Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.*
7. *Ткаченко, В. Г. Тенденції і перспективи розвитку аграрного бізнесу в Луганській області [Текст] / В. Г. Ткаченко, А. П. Ольшанский, С. А. Передериева // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 18–25.*
8. *Ціноутворення в умовах формування ринкових відносин [Текст] / П. Т. Саблук, В. П. Ситник, О. М. Шпичак та ін.; за ред. П. Т. Саблука, В. П. Ситника, О. М. Шпичака. – К.: [Б. в.], 1997. – 503 с.*
9. *Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика) [Текст] : у 2 т. / за ред.: П. Т. Саблука, Ю. Ф. Мельника, М. В. Зубця, В. Я. Месель-Веселяка ; М-во аграрн. політики України, Укр. акад аграр. наук, Нац. наук. центр „Ін-т аграр. економіки” УААН. – К. : Ін-т аграр. економіки УААН, 2008–. –*
10. *Т. 1 : Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур. – 2008. – 698 с.*
11. *Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика) [Текст] : у 2 т. / за ред.: П. Т. Саблука, Ю. Ф. Мельника, М. В. Зубця, В. Я. Месель-Веселяка; М-во аграрн. політики України, Укр. акад аграр. наук, Нац. наук. центр „Ін-т аграр. економіки” УААН. – К. : Ін-т аграр. економіки УААН, 2008. – Т. 2 : Нормативна собівартість та ціни на сільськогосподарську продукцію. – 2008. – 650 с.*

РЕЗЮМЕ

Бутова Ольга, Щеглова Алла

Роль цінового механізму АПК в процесі інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств

На основі аналізу проведення економічних реформ в аграрному секторі і аналізу ценових умов функціонування аграрних підприємств обґрунтована ведуча роль цінового механізму АПК в процесі інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств і розроблено ряд заходів по удосконаленню цінового механізму АПК як фактора формування системи інвестування цих підприємств.

RESUME

Butova O'lgа, Shcheglova Alla

Role of agroindustrial complex price mechanism in the investment process of innovative development of agrarian enterprises

On the basis of economic reforms in the agroindustrial complex in the investment process of innovative development of agrarian enterprises the leading role of price mechanism is grounded. Series of measures for the development of agroindustrial complex price mechanism as a factor forming investment system of these enterprises are worked out.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2012 р.